

УДК 796.06

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ

Степанюк С.І., Юськів К. В*, Юськів С. М**, Свирида В. С**.

Херсонський державний університет, м. Херсон

*Херсонський державний аграрний університет, м. Херсон**

*Херсонська державна морська академія, м. Херсон***

Анотація. *В статті проаналізовано та узагальнено історію розвитку дитячо-юнацького спорту. Визначено роль та значення дитячо-юнацького спорту в суспільному, громадсько-політичному та культурному житті.*

Ключові слова: *фізична культура, дитячо-юнацький спорт, спортивні досягнення, юні спортсмени.*

Аннотация. *Степанюк С.И., Юськив К. В., Юськив С. М., Свирида В. С. Закономерности развития детско-юношеского спорта. В статье проанализировано и обобщено историю развития детско-юношеского спорта. Определена роль и значение детско-юношеского спорта в общественной, общественно-политической и культурной жизни.*

Ключевые слова: *физическая культура, детско-юношеский спорт, спортивные достижения, юные спортсмены.*

Annotation. *Stepanyuk S.I., Yuskiv K.V., Yuskiv S.M., Svyryda V.S. The regularities of development of children's and youth sport. The article analyzes and generalizes the history of development of children's and youth sports. The role and significance of children's youth sports in public, social, political and cultural life.*

Key words: *physical culture, children's youth sports, sports attainment, young athletes.*

Постановка проблеми. Історія спорту налічує багато століть, впродовж яких урізноманітнювалися його форми, методи та засоби, а також змінювалися роль та значення цього виду людської діяльності у суспільстві.

Перед наукою стоїть завдання поглибленого теоретичного обґрунтування практики сучасного спортивного руху, особливо гостро ця необхідність відчувається в галузі дитячого та юнацького спорту [3].

Важливу роль у вирішенні таких нагальних проблем відіграють дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ), які є важливою складовою системи позашкільної освіти в державі. Вони готують кваліфікованих юних спортсменів, формують навички інструктора, виконують роль методичних центрів для надання допомоги загальноосвітнім школам і позашкільним закладам в організації позакласної масової спортивної роботи. Особливе завдання, що на них покладається, – готувати спортивний резерв для збірних команд України [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На загальнодержавному рівні за останні десятиріччя активізувалася робота в спортивних школах України: прийнято Закон України “Про фізичну культуру і спорт” (1993), виконана Державна програма розвитку фізичної культури і спорту (1994-1997) і Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров’я нації” (1995-1999),

прийнято Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту (2004), реалізовується Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007-2011 роки (2006), затверджене нове Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу (2009). Також було розроблено Державний стандарт освітньої галузі “Фізична культура і здоров’я” для основної та старшої школи (М. Д. Зубалій, А. Ф. Борисенко, О. З. Леонов, О. І. Остапенко, Л. І. Іванова, Є. В. Столітенко) (2003).

Мета дослідження полягала у розкритті закономірностей розвитку дитячо-юнацького спорту.

Організація та методи дослідження: аналіз архівних матеріалів; вивчення наукових джерел та періодичної преси; вивчення та аналіз досвіду видатних діячів фізкультурно-спортивного руху в Україні; бесіди.

Результати дослідження та їх обговорення. Зародження, формування і розвиток галузі фізичної культури та спорту відбувалися в Україні специфічно. Насамперед, етнічні українські території наприкінці ХІХ століття, коли фізкультурно-спортивний рух окреслювався як самостійне явище, були роз’єднаними і знаходилися у складі різних імперій. Саме залежне існування та роз’єднаність українських територій формували своєрідні умови, характерні особливості та визначальні чинники системи організації фізичної культури та спорту в Україні [3].

Перші заходи щодо поширення спорту як окремого соціального явища в Україні припадають на кінець ХІХ – початок ХХ ст. У різних її регіонах під впливом європейських тенденцій починають активно утворюватися різноманітні спортивні осередки та товариства. Потужними спортивними центрами ставали Харків, Київ, Одеса, Катеринослав (Дніпропетровськ), Юзівка (Донецьк), Львів, Ужгород, Чернівці. Неабиякою популярністю користувалися Київський атлетичний гурток (1895), Одеське гімнастичне товариство (1863), гімнастичне товариство “Сокіл” – Львів (1867), перше українське спортивне товариство з промовистою назвою “Україна” – Львів (1911) та інші. Значним досягненням наддніпрянських та галицьких українців була організація масштабних комплексних спортивних змагань – Всеросійської Олімпіади 1913 року в Києві та Перших запорізьких ігрищ 1911 року у Львові [8].

До початку Першої світової війни усі події у фізкультурно-спортивному русі в Україні, як і в інших європейських державах, носили самодіяльний характер та базувалися на діяльності професійних спортивних клубів і товариств. Роль державних чинників була незначною й невиразною у ставленні до спортивного руху.

Події, пов’язані з завершенням Першої світової війни, поразки Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, утворення СРСР істотно позначилися на розвитку усієї сфери національної культури, у т.ч. фізичного виховання та спорту. Українські землі й надалі залишалися роз’єднаними, а на їх переважній території активно впроваджувалася нова структура, нові форми й методи управління галуззю.

Першими державними структурами, які утворились ще у складний воєнний період були відділи Всеобучу (всезагального військового навчання). У 1919 році вони були утворені в Харкові, Києві, Одесі, Катеринославі, Херсоні, Миколаєві та Чернігові за наказом народного комісара у військових справах М. Подвойского “Про запровадження загального військового навчання на території України”. У цьому ж році були створені організаційно-інструкторські курси у Харкові, Полтаві, Луганську, Одесі та в інших містах Наддніпрянської України [6].

У 1920 році Центральним управлінням Всеобучу були розроблені закони, правила та звичаї, розрядні вимоги (1, 2 та 3-й розряди), програма змагань зі скаутської підготовки. Але вже на Другій Всеросійській конференції РКСМ було прийнято постанову “Про дитячий рух”, в якій йшлося про створення в країні піонерської організації. Таким чином, на зміну скаутському прийшов піонерський рух.

Підкреслимо, що в перші роки радянської влади за основу усієї діяльності було обрано принцип гурткової роботи на місцях. Повсюдно, особливо у виробничих колективах, починають утворюватися клубно-територіальні гуртки фізичної культури. Ставиться партійне завдання – вкорінити фізкультуру серед робітничої молоді, збільшити відсоток комсомольського складу фізкультурників, особливо в селі, активно провадити агітаційно-пропагандистську роботу.

Комсомолу вдалося знайти немало цікавих форм залучення школярів до занять фізичними вправами. Серед них – популярні змагання на призи клубів ЦК ВЛКСМ “Золота шайба”, “Шкіряний м’яч”, “Біла тура”, “Нептун”. Широке визнання одержали Дитячі спортивні ігри “Старти надій”. Крім цього, змагання юних лижників, ковзанярів, легкоатлетів, військово-спортивні ігри “Зірниця”, “Орлятко”. У республіці були розроблені та впроваджувалися цільові комплексні програми “Фізкультурні кадри Української РСР”, “Фізичне виховання дітей дошкільного віку і учнівської молоді”, “Масове навчання плаванню дітей дошкільного віку і учнівської молоді в Українській РСР”.

Починаючи з 1923 року розпочалась “нещадна боротьба з буржуазно-шовіністичними та контрреволюційними організаціями “соколів”, “маккабістів”, “бойскаутів” та ін. “за пролетаризацію спорту” [5].

Особливо значимим для радянської фізичної культури було створення Всесоюзного фізкультурного комплексу “ГПО”. У травні 1930 року комсомол виступив з цією ініціативою, а в березні 1931 року такий комплекс норм і вимог до фізичної досконалості людини був затверджений. Через кілька років (у 1933 році) введена друга більш складна ступінь “ГПО”, що не тільки ускладнювала вимоги, а й збільшила кількість випробувань (нормативів) з 15 до 23. В 1934 році була запропонована система оцінки фізичного стану для дітей “БГПО” (“Будь готовий до праці і оборони”). Ці нормативи були враховані у державних програмах шкіл і інших середніх навчальних закладів.

В 1937 році введена в державі “Єдина всесоюзна спортивна класифікація”, що передбачала норми і вимоги до спортивного рівня підготовленості – розряди і звання (Ш, II, I розряд, майстер спорту) з десяти видів спорту. Їй передував, наприклад, певний розподіл спортсменів за рівнем їхньої майстерності. Так, ще

в 90-і роки минулого століття змагання з велоспорту проводились з урахуванням попередніх досягнень учасників. Подібна практика існувала в легкій атлетиці ще у 20-ті роки тощо [7].

В школах, піонерських загонах і фізкультурних організаціях стали прийматися більш енергійні заходи з розвитку фізичного виховання. При колективах фізичної культури почали створюватися дитячі команди і секції з видів спорту. У 1937 році в колишньому Радянському Союзі нараховувалося біля 200 дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ). На основі комплексу БГПО та ГПО в секціях та ДЮСШ закладався стійкий фундамент майстерності юних спортсменів. Спортивна робота з дітьми проводилася в юнацьких секціях і командах ДСТ профспілок, „Динамо”, „Спартак”, „ЦСКА”, в парках культури та відпочинку, в піонерських таборах. В країні регулярно проводилися змагання юних спортсменів на першість шкіл, районів, міст, областей, республік і колишнього Радянського Союзу.

Починаючи з 1961 року, в СРСР, в тому числі й на Україні, почали створюватися спортивні школи-інтернати. Ці школи поступово ставали центрами юнацького спорту, які знаходилися під безпосередньою опікою держави [9].

У 1965 році для забезпечення наступності в підготовці спортсменів вищих розрядів при ДСШ створюються групи вищої спортивної майстерності. Частина шкіл була реорганізована у спеціалізовані, а частина в укрупнені комплекси.

На початку 70-х років дитячо-юнацький спорт стає уже настільки помітним явищем, що починає вимальовуватись окремий напрямок у системі знань, що накопичились у результаті наукових досліджень спортивної діяльності. До середини 70-х років він остаточно оформляється і створюється окрема теоретично-методична дисципліна – основи теорії і методики юнацького спорту.

Зростає, зрозуміло, і кількість дитячих спортивних шкіл. Якщо, наприклад, на перше січня 1946 року нараховувалось 397 ДСШ, то тільки за період з 1970 по 1974 рр. було створено 1131 школу, а загалом на кінець 74-го року їх було 4939 [10].

Окрім дитячих спортивних шкіл, створюються і спортивні заклади для навчання дорослих спортсменів. У 1946 році в системі спорткомітету СРСР, у безпосередньому підпорядкуванні республіканським, обласним і міським комітетам, були відкриті перші спортивні школи молоді (СШМ), перед якими ставилось завдання підвищення спортивної майстерності молоді віком від 16 років, а в 1949 р. – перші школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ) [2].

Отже, на початку сімдесятих років функціонувала широка мережа спортивних шкіл різних категорій – дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ), спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи (СДЮСШ), СШМ, ШВСМ, які, в основному, успішно вирішували поставлені перед ними завдання. Але більш активній роботі заважали їх структурна роз'єднаність і відсутність наступності. Одна і та ж категорія спортсменів тренувалась у ДЮСШ за одними режимами, в СДЮСШ – за іншими, а в ШВСМ – за третіми. Все це

створювало труднощі для переведення спортсменів з одного ступеню підготовки на інший.

Ось чому в 1974 році була затверджена нова номенклатура спортивних шкіл залежно від поставлених перед ними завдань:

- школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ);
- спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву (СДЮШОР);
- дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ).

Категорія СШМ була скасована.

Якщо до цього переліку додати ще училища олімпійського резерву (УОР), то будемо мати номенклатуру спортивних шкіл, яка прийнята зараз в Україні. Всі ці заклади, за виключенням ШВСМ, безпосередньо пов'язані з вирішенням завдань позашкільної роботи з фізичного виховання [4]. Їх структура і цільова спрямованість відображені в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Структура і цільова спрямованість різних типів спортивних шкіл
(за В.Платоновим та К.Махновським)**

Тип школи	Групи	Контингент спортсменів	Цільова спрямованість
ДЮСШ	Фізкультурно-оздоровчі, початкової підготовки, учбово-тренувальні, спортивного вдосконалення	Від новачків 10-11 років до 20 років	Підготовка спортсменів високої кваліфікації для збірних команд країни, ДСТ, області, міста
СДЮШОР	Початкової підготовки, учбово-тренувальні, спортивного удосконалення, вищої спортивної майстерності	- // -	Підготовка резервів для збірних команд країни, ДСТ, майстрів спорту, КМС, першорозрядників
УОР	Групи по розрядах, починаючи від юнацьких і закінчуючи майстрами спорту	Учні 4-11-х класів	Вирішення завдань загальноосвітньої школи, підготовка олімпійського резерву

Навчально-тренувальна робота в фізкультурно-оздоровчих групах і в групах початкової підготовки спрямована, головним чином, на вирішення завдань загальної фізичної підготовки і ґрунтується на тих же засадах, що й робота на шкільних уроках фізичної культури і позакласних заняттях.

Висновки. Зародження, формування і розвиток галузі фізичної культури та спорту відбувалося в Україні специфічно. Насамперед, етнічні українські території наприкінці ХІХ століття, коли фізкультурно-спортивний рух окреслювався як самостійне явище, були роз'єднаними і знаходилися у складі різних імперій. Саме залежне існування та роз'єднаність українських територій формували своєрідні умови, характерні особливості та визначальні чинники системи організації фізичної культури та спорту в Україні. Події, пов'язані з завершенням Першої світової війни, утворення СРСР істотно позначилися на розвитку усієї сфери національної культури, в т.ч. фізичного виховання та спорту.

Не зважаючи на великі труднощі, які існують сьогодні у юнацькому спорті, тренери та їх вихованці не втрачають надії на краще майбутнє. Маючи величезний досвід юні спортсмени продовжують закладені традиції і надалі примножують славу України.

Література

1. Бака М. М. Организационно-методические основы развития физической культуры и спорта в республике (на материале Украинской ССР) : Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / ГЦОЛИФК. / М. М. Бака. – Москва, 1990. – 32 с.
2. Дрюков О.В. Діяльність ДЮСШ на сучасному етапі. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.01 / О.В. Дрюков. ДНДІФКіС. – Київ, 2015. – 20 с.
3. Дутчак М.В. Окремі аспекти реформування системи фізичного виховання в Україні // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні. / М.В. Дутчак. – Рівне: Ліста, 1999. – С. 158-162.
4. История физической культуры и спорта: Учебник для ин-тов физ. культуры / Под ред. В.В. Столбова. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 359 с.
5. История физической культуры народов СССР. Часть I. – 1952 – С. 56-60.
6. Кулик В.В. Від всевобучу до світових рекордів. / В.В. Кулик. – К.: Здоров'я, 1971. – 183 с.
7. Степанюк С.І. Методичний посібник з вивчення дисципліни “Історія фізичної культури”: Для студентів денної, заочної та екстернатної форм навчання факультету фізичного виховання та спорту. / С.І. Степанюк. Р.І. Андрєєва. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – 52 с.
8. Суник А. Б. Становление и развитие в СССР истории физической культуры как науки (1917–середина 80-х годов) : Дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / ГЦОЛИФК. / А. Б. Суник. – Москва, 1988. – 568 с.
9. Теппер Ю. Н. Развитие физкультурного движения в Украинской ССР (1917–1959 гг.): Автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / ГЦОЛИФК. / Ю.Н. Теппер. – Москва, 1965. – 19 с.
10. Трофим'як Б. Є. Фізична культура і спорт в Українській РСР. / Б.Є. Трофим'як. – Львів: Вища школа, 1987. – С. 4.

УДК 796:57—053.8:379.843

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОЛІМПІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ

Ткачук В.П., Соверда І.Ю., Чемерис М.В., Греченюк О.А.*

*Івано-Франківський коледж фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту Україн
Львівський державний університет фізичної культури**

Анотація. В статті висвітлюється важливість формування олімпійської культури школярів, яка репрезентує собою істинне відображення гуманістичного погляду на життя, сприяє збагаченню й оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти.

Ключові слова: олімпізм, національне виховання, учні, самовідомість.